

THE IMPORTANCE OF SOIL IN AGROECOTYSIS, ITS PROTECTION AND MEASURES

G'aybullayeva Mashhura Faxritdinovna¹, Muxamadov Qamoriddin Muxtorovich², Bobojonov Saidjon O'tkirovich³

¹ Assistant of the Bukhara branch of the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers

² Student of the 2nd stage of the Bukhara branch of the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers

³ Student of the 2nd stage of the Bukhara branch of the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4936496>

ARTICLE INFO

Received: 01st June 2021

Accepted: 05th June 2021

Online: 10th June 2021

KEY WORDS

soil erosion,
water erosion, wind
erosion, anthropogenic
factor, agriculture,
conservation, ecological
culture, agroecosystem,
soil fertility.

ABSTRACT

This article discusses the consequences of misuse of soil resources due to anthropogenic factors and ways to eliminate them, measures to improve environmental protection.

AGROEKOTIZIMDA TUPROQNING AHAMIYATI, UNING MUHOFAZASI VA CHORA TADBIRLARI

G'aybullayeva Mashhura Faxritdinovna¹, Muxamadov Qamoriddin Muxtorovich², Bobojonov Saidjon O'tkirovich³

¹ Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Buxoro filiali assistenti,

² Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Buxoro filiali 2-bosqich talabasi,

³ Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Buxoro filiali 2-bosqich talabasi

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 01-iyun 2021

Ma'qullandi: 05-iyun 2021

Chop etildi: 10-iyun 2021

KALIT SO'ZLAR

ANNOTATSIYA

Ushbu maaqolada Antropogen omillar tufayli tuproq resusrlaridan noto'g'ri foydalanishning oqibatlari va uni bartaraf qilish yo'llari, atrof-muhit muhofazasini yaxshilash chora-tadbirlari haqida fikr yuritilgan.

tuproq eroziyasi, suv eroziyasi, shamol eroziyasi, antropogen omil, agroxo'jalik, muhofaza, ekologik madaniyat, agroekotizim, tuproq unumdorligi.

Tabiatda shamol va suv ta'sirida tuproqlarning yemirilishi yoki eroziya kuzatiladi. Inson faoliyati natijasida tezlashgan suv va shamol eroziyasi amalga oshadi. Antropogen eroziya tuproq resuslaridan noto'g'ri foydalanishning oqibati bo'lib, uning asosiy sabablari o'rmon va to'qaylarni qirib yuborish, yaylovlarda chorva mollarni boqish me'yoriga amal qilmaslik, dehqonchilik yuritishning noto'g'ri uslublaridan foydalanish va boshqalardir. Turli ma'lumotlarga ko'ra har kuni yer yuzasida eroziya natijasida 3300 ga unumdor yerlar ishdan chiqadi. Suv eroziyasi kamroq tog' oldi voha tog'li rayonlarda, shamol eroziyasi tekisliklarda kuzatiladi.

Chang bo'ronlari natijasida bir necha soat ichida tuproqning 25 santimetrgacha bo'lgan qatlamini shamol butunlay uchirib ketganligi haqida ma'lumotlar mavjud.

Tuproqni eroziyadan saqlash muammosi dunyoning arid iqlimli mintaqasida joylashgan ko'pgina mamlakatlar uchun, shu jumladan O'zbekiston hududi uchun dolzarb muammodir. Chunonchi, respublikada eroziyaga uchragan yer maydonlari 1772,3 ming gektarni yoki haydalgan yerlar umumiy maydonning 40 foizini tashkil etadi. Shulardan 721,9 ming gektari irrigatsiya eroziyasiga salkam 50 ming gektari jarlik eroziyasiga 700,4 ming gektari lalmi eroziyasiga va 300 ming gektari shamol eroziyasiga duchor bo'lgan. Olimlarning ma'lumotlariga ko'ra,

O'zbekistonda foydalanish uchun yaroqli bo'lgan 3 million gektardan ko'proq lalmi yerlar mavjud, shulardan ta'minlangan va yarim ta'minlanganlarni yerlar hissasiga salkam 1 million gektari to'g'ri keladi. Shu lalmi yerlar nisbatan kuchli tuproq-iqlim sharoitlarida joylashgan bo'lib, g'alla, ozuqabop hamda boshqa ekinlardan mo'l hosil olish imkonini beradi. Bu yerlarda agrotexnikani to'g'ri qo'llagan taqdirda don ekinlari hosildorligi ko'pincha gektariga 15-20 sentnerdan oshib ketadi. Ammo ko'pincha gektariga bor-yo'gi 5-8 sentnerni tashkil etadi, bu esa tuproq, eroziyasi bilan bog'liqdir. Suv eroziyasidan yo'q bo'layotgan azot va fosfor miqdorini mineral o'g'itlar tarkibida ekinlarga solayotgan azot va fosfor miqdori bilan taqoslaydigan bo'lsak, suv eroziyasiga uchragan maydonda har yili solinayotgan azotni 50-70% va solinayotgan qaraganda 20-50% fosfor ko'p yuvilib ketayotgani ma'lum bo'ldi, bu esa ekinlar hosildorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi shubhasizdir.

Nurab yemirilgan va eroziyaga uchrab nuraydigan yerlarda dehqonchilik bilan shug'ullanish qimmat turadi. Bunday yerlarga ishlov berish, ekin ekish, hosilni yig'ishtirib olish, o'g'it solish qimmatga tushadi, eroziya natijasida ular yuvilib ketishi mumkin. Hosil oz va sifati past, chorvachilik mahsulotlari ham kam bo'ladi

va hokazo. Oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirishning imkonini kamayishi davlat

uchun eng katta zarar hisoblanadi. Masalan, olimlarni hisob-kitoblariga ko'ra, eroziyaga uchragan yerlarda yili yalpi dehqonchilik mahsulotning 20% ga qadari nobud bo'lmoqda, Respublika 200 ming tonnaga yaqin paxta va boshqa qishloq xo'jalik mahsulotlarini ololmay qolyapti. Eroziya avj olishning yuqori darajadagi xavf-xatari mavjud bo'lgan yangi yerlarni jadal o'zlashtirish va sug'orish jarayonlari hisobga olinadigan bo'lgan, kelajakda nobudgarchiliklar ancha ko'payishi mumkin. Irrigatsiya eroziyasi tuproq unumdorligiga o'rnini to'ldirishi qiyin bo'lgan ziyon etkazibgina qolmay, hosildorlikni pasaytirib va paxta tolasini sifatini yomonlashtiribgina qolmay, balki o'simliklarni naviga ham salbiy ta'sir qilib, navni buzilishiga olib keladi. Eroziya hamma ekinlarga – g'alla, ozuqabop, mevali, sabzavot-poliz ekinlari va boshqalarga salbiy ta'sir qiladi. Masalan, paxtadan keyin xuddi o'sha yerga ekilgan makkajo'xorining o'sishi, rivojlanish va hosildorligi tuproqning yuvilishi darajasiga qarab aynan g'o'zaniki kabi farq qildi

Shulardan xulosa qilgan holda quyida tuproq melioratsiyasining ekologik chora-tadbirlari tavsiya qilinmoqda. Ularga yerni yaxshi tekislash, tog' yonbag'irlari va adir tepaliklaridagi yerlarni ko'ndalang haydash, sug'orish yo'llarini takomillashtirish, yer osti suvlari sathini

pasaytirish yo'li bilan tuproqni sho'rlash jarayonini yo'qotish, botqoqlarni quritish, qurg'oqchilik rayonlarda ixotazorlar - daraxt-butazorlar tashkil etish, juyaklarni shamol yo'nalishiga parallel qilib olish, tog' yonbag'irlarini zinapoyali qilib o'zlashtirish, daraxtlar ekish. Tuproqning fizikaviy, kimyoviy, biologik holatlari va xususiyatlarini

yaxshilash uchun almashlab ekishni keng qo'llash, organik yerli o'g'itlardan foydalanish, mineral va zaharli moddalarni ishlatishni cheklash, biologik uslublardan foydalanish, nordon tuproqlarga ohak solish, tuproqqa vaqtida ishlov

berish, tuproq strukturasi buzilishiga olib keladigan og'ir texnikalardan foydalanmaslik va h.k. Sanoat, turar joy, kanal qurilishlariga, xo'jalikka yaroqsiz, noqulay yerlardan ajratish bilan, unumdor va foydali yerlar maydonini saqlash. Turli geologiya-qidiruv ishlari va qurilishlarida tuproqning unumdor qatlamini saqlash, buzilgan yerlarni shu tashkilotlar hisobiga tiklash, biorekultivatsiya qilish, tabiiy holatga keltirish. Yerdan foydalanishda BMT, YUNESKO qarorlariga («Yer qonunchiligi asoslari») rioya qilish, yerdan har bir inson, har bir tashkilot oqilona foydalanishi, tabiiy yer boyliklariga zarar keltirmaslik, undan olinadigan hosil ekologik toza bo'lib, insonsalomatligida ijobiy rol o'ynashini ta'minlash ko'zda tutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmatqul Ergashov., „Umumiy ekologiya“ O'zbekiston. 2003 yil 167- 183-bet
2. A. Rafiqov „, Geoekologik muammolar“ Toshkent. O'qituvchi 1997-yil 68-72-betlar.

3.. Б.Г.Розонов. „Морфология почв” М.Г.У,М 1983.

4. Boboxo'jayev .I, Uzoqov.P „ Tuproqning tarkibi, Xossalari va analizi”
Mehnat.1990.

5. D.Yormamatova „Sanoat ekologiyasi” Toshkent 2007-yil.

6. G.D. Shamsiddinova ,D.A. Karimova „ Kimyoviy ekologiya” o'quv qo'llanma
Toshkent 2010-yil. 94-99-bet.

7 I.B.Raupova „ Tuproq biologiyasi va qishloq xo'jalik biotexnologiyasi”
fanidan o'quv uslubiy majmua Toshkent 2010- yil 88-bet.